

PRILOZI ZA POVIJEST NASELJA I ŽUPE LIČ

Ante SEKULIĆ

U POHODE LIČU

O Liču u suvremenim enciklopedijama nije ništa zabilježeno, ali „Lič dolazi na svjetlo Božjeg dana početkom novog vijeka. Ima povijest posve kratku, no ona je zanimljiva i poučna.”¹ Međutim, pristupi povijesnim vrelima i odnošajima prema događajima ne mogu biti jednaki u svih ljudi, jer vijesti iz XV. stoljeća mogu biti svjedočanstvo opstojnosti mjesta i života puka koji komadić hrvatske zemlje u Gorskom kotaru zove svojom domajom. Treba, naime, imati na umu istinu koju je zabilježio Antun Rigoni u Spomenici delničke župe: „Ako Gorski kotar ljepotom svojom zauzima malne odlično mjesto u Hrvatskoj, to u povijesti zaprema jedno od najsiromašnijih, nema u čitavoj Hrvatskoj ovećeg kraja, koji bi se u hrvatskoj povijesti rjeđe spominjao, negoli Gorski kotar.”² Jednostavno rečeno, Lič je mjesto u Gorskom kotaru koje putnik i namjernik zamijeti našavši se „na ovećem željezničkom nasipu, odakle mu se pruža krasan vidik na Ličko polje i okrajne bregove ... Ispod samog nasipa proteglo se mjesto Lič, a do njega lijepo obrađene njive—oranice.”³

U izletničkim i planinarskim priručnicima, knjigama, raspravama i vodičima spominje se željeznička postaja,⁴ u gospodarskim i zemljopisnim raspravama Ličko polje je zanimljivo područje za obradbu,⁵ o žiteljima Liča pisci govore razmatrajući o provalama Turaka i selidbama,⁶ o imanjima hrvatskih velikaša Zrinjskih i Frankopana.⁷ No koliko

1 RAČKI, dr ANDRIJA, *Iz prošlih dana općine Liča i Fužine*. Rijeka (?), str. 9.

2 DELNICE. *150. godina zupne crkve*. Kršćanska sadašnjost, Župni ured Delnice, Zagreb, 1975, str. 6.

3 RAČKI, ANDRIJA, *Spom. djelo*, str. 10.

4 POLJAK dr ŽELJKO, *Planine Hrvatske*. Planinarsko-turistički vodič. Zagreb, 1974, str. 280. (Zagradski vrh), str. 284 (Usponi na Viševicu).

5 BLAŠKOVIĆ V., *Gorski kotar*, Geografski horizont 4:1, 1959. BUDISELIĆ DRAGO, *Lič*, zemljopisna monografija. Rukopis — CRNIĆ ŠTEFANIJA, *Gdje je Gorski kotar?* Domeći 8—9, 1969.

6 ERDELJANOVIĆ, dr JOVAN, *O poreklu Bunjevaca*. Izdanje Srpske kraljevske akademije. Beograd, 1930. — PAVELIĆ RIKARD, *Bunjevci*. Zagreb 1971. — ISTI, *Tko su Bunjevci: Nove seobe u Lič*, Vjesnik, god. XXXVIII, br. 14750 od 26. srpnja 1977, str. 14. — SEKULIĆ dr ANTE, *Tragom franjevačkog ljetopisa u Subotici*, Kačić X., Split, 1978).

7 ERCEG dr IVAN, *Kmetasko feudalni odnosi na komornim imanjima u Vinodolu i Gorskom kotaru*. Zbornik Hist. instituta JAZU, svez. 4, Zagreb 1961. — ISTI, *Konfiskacija Zrinjsko-frankopanskih imanja*, Jadranski zbornik, knjiga V, Rijeka, 1962.

je poznato, crkvena povijest Liča odnosno župe nije obrađena nego se samo spominje u šematizmima senjsko-modruške biskupije i zabilježena je u Spomenici župe Lič.

GORANSKI LIČ

Mjesto Lič ne može se promatrati izvan općih značajki Gorskog kotara. Naime, svi breгови koji ovjenčavaju Ličko polje „zarašteni su bujnom crnogoricom, a s njihova se vrha pruža prekrasan vidik prema morskom žalu te drugim mjestima Gorskog kraja”.⁸ To je zapravo činjenica koju ističe Štefanija Crnić u svome radu o Gorskom kotaru: „Panonski prostor se upravo preko ovog područja najviše približava Jadranu (zračna udaljenost od Kleka do vinodolskog primorja iznosi svega 35 km), i zato je Gorski kotar rano postao pogodan prostor prijelaza između regionalnih cjelina. Izgradnja prvih cesta koje su povezale zaleđe s morem (karolinška cesta dovršena je 1732. a lujzinska 1810.) značila je mnogo za opći gospodarski razvoj kraja. Kasnije izgrađena željeznička pruga (1873) i novi autoput odredili su Gorskom kotaru važnu ulogu u suvremenom prometu...”⁹

Doduše, prolaznik suvremenom cestom Zagreb – Rijeka neće naići na Lič, ali putnik željeznicom može zamijetiti postaju Lič i pogledom zagrliti Ličko polje i mjesto. Unatoč tome što se pisci i znanstvenici još uvijek nisu složili o granicama Gorskog kotara,¹⁰ sigurno je da planinski kraj u zaleđu riječkog zaljeva, sjeverozapadni dio središnjega planinskog prostora Hrvatske, omeđuju dolina Gornje Kupe i Čabranke, visoravan notranjskog Snežnika, a prema istoku peripanonsko područje niskog krša oko Dobre i Mrežnice. Prema riječkom zaljevu i Vinodolu goransko visočje prelazi preko planinskih grebena (ističu se Kamenjak i Tuhobić).¹¹ Prosječna nadmorska visina je 700–900 metara, a zemljopisni položaj i ta visina uvjetovali su značajke podneblja u kojemu je prosječna mjesečna toplina u srpnju +17°C, dok su srednjaci zimskih mjeseci oko – 2°C.¹² Prema tome: „Klima je oštra, izrazito planinska: kratka i svježja ljeta, duge i oštre zime s mnogo snijega ... Od vjetrova najznačajniji su bura i jugo ... koji ovdje ... mogu biti osobito snažni.”¹³

No, ako su „najljepši ures čitavog kraja guste crnogorične šume s brojnim travnatim proplancima”,¹⁴ a prevladava visoka miješana šuma bukve i jele, iznimku čini Ličko polje koje je „nastavak oveće ravni, koja počinje nedaleko izvora Ličanke kraj Brloško-

8 RAČKI dr ANDRIJA, *Spom. djelo*, str. 10.

9 CRNIĆ ŠTEFANIJA, *Gdje je Gorski kotar*, Dometi, kolovoz-rujan 1969, br. 8–9.

10 POLJAK dr ŽELJKO: „... O ji. granici među stručnjacima vlada podvojenost. Osnovno je pitanje koliki dio Kapele pripada Gorskom kotaru, a kolik Lici.” (*Planine Hrvatske*, str. 237).

11 *Usp.* CRNIĆ Š., *Gdje je Gorski kotar*, Dometi, 8–9, 1969, str. 3.

12 ISTO. *Ondje.* – RIGONI ANTUN je jednostavnije omedio Gorski kotar: „... sa sjevera šumeća Kupa sa deručom Čabrankom, s juga čarobno Jadransko more, sa zapada sive kranjske i istarske planine a sa istoka goło senjsko bilo” (*DELNICE*, str. 5). Zemljopisci se sigurno ne slažu s južnom međom.

13 POLJAK Ž., *Planine Hrvatske*, str. 238.

14 ISTO, str. 239.

ga uz potok koji prozvaše Kostanjevicom. Imade duljine skoro dva sata hoda. Kod izvora potoka je ravan visoka 729 m nad morskom razinom. Samo polje imade oblik elipse, a počinje željezničkim nasipom nedaleko mjesta Fužine.²¹⁵

I tako je Gorski kotar, i Lič u njemu, „prirodno jedinstveno područje”, ali zapravo ne postoji kao zatvorena cjelina. Ovaj planinski masiv ne pokazuje onu zatvorenost koja tako često resi druge planinske krajeve. Nastao je kao povijesni zbjeg i kao takav je i etnički i dijalektalno raznorodan...¹⁶ Ali, dok tako o goranskom kraju misli namjernik iz ratnih dana, ljetopisac je već prije osamdeset godina zabilježio ovo: „Potpunim se pravom ponosi Hrvat čarima svoje domovine... Nu međ svim predjelima hrvatskim obzirom na prirodnu ljepotu jedno od najuglednijih mjesta zaprema nedvojbeno Gorski kotar, čija nas veličajna priroda upravo zastravljuje. Priroda Gorskog kotara ukazuje ti se čas blagom i mirmom, čas ti se romantikom svojom pokazuje pitomom i divljom, a mjestimice mu je groznom...¹⁷ Na putu kroz ovaj kraj učeni pisac i znanstvenik Dragutin Hirc je zabilježio:

„Viševici se prislanja Kobiljak, mjestimice gol i rastrgan, a mjestimice obrasao gustom sitnogoricom. K podnožju desnih vrhova prislonilo se selo i župa Lič...¹⁸

Goranski Lič rasut po Ličkom polju i na rubovima njegovim, okružen ljepotom i ovjenčan planinama ima svoje zemljopisne i povijesne odrednice, radišne i odvažne žitelje; preživio je svoje uspone, nemire i padove, čuvao je svoju djecu, svoje nade i vjeru u boljitak.

ZEMLJOPISNE ODREDNICE

Mjesto Lič sa zaseocima Banovina, Pirovište i Potkobiljak smješteno je u ravnici jajolikog oblika, južno od mjesta Fužina.¹⁹ Zemljopisci se slažu da je Ličko polje okruženo visokim brdima,²⁰ golim ili zaraslim šumom.²¹ Od sjeverozapada prema jugoistoku pruža se Bitoraj (1387)²² „skoro do vrha zarašćen gustim jelovikom”.²³ U sklopu toga gorja nalaze se Bajta, Gradina, Javorje, Debela kosa, Oštri vrh i Plančica. Pokraj Bitoraja je Viševica.²⁴ Obronci planine su obrasli gustom bukovom šumom, a D. Hirc nala-

15 RAČKI ANDRIJA, *Spom. djelo*, str. 10.

16 ALEKSANDAR FLAKER, *Povijesni zbjeg*, Dometi, kolovoz-rujan, br. 8–9, str. 12, al. 2.

17 SPOMENICA ŽUPE ĐELNICE, str. 1.

18 HIRC DRAGUTIN, *Putopisi*, Bakar 1878, str. 71.

19 KLARIĆ VINKO, *Podaci o mjestu i stanovništvu Fužina i Liča*. Rukopis, str. 4 – U ovom radu uvijek će biti rabljen naziv FUŽINA a ne FUŽINE. Naime, već je davno upozoreno da narod zove mjesto F u ž i n a. Upozorio je na to i DRAGUTIN HIRC (*Putopisi*, str. 66, bilj. 1).

20 RAČKI ANDRIJA, *Spom. djelo*, str. 11.

21 HIRC DRAGUTIN, *Putopisi*, str. 70.

22 HIRC DRAGUTIN u spomenutom djelu bilježi visinu 1387 m (str. 70).

23 ONDJE.

24 Prema nekim je visoka 1430, dok je za druge „najviši brijeg onoga kraja 1428 m (*Andrija Rački*).

zi i bujne pašnjake; međutim, vrh planine je suha hridina, jer jaki vjetar „koji urla njegovom visi ne dopušta da se tamo razvije vegetacija”.²⁵ U podnožju Viševice su sjeno-koše i lazovi (Crni kal, Ravno, Okruglo, Maševo, Lukovo).

Sjeverozapadno od Bitoraja je Mrkvišće, Mrkovac, Lipovača, Bijela kosa, Oštro, Slavica i Glavica. S južne strane su Kobiljak (1087 m), Medveđak (1027 m), Zvirjak (985 m), Vranjak (816 m). Potonji se diže nad mjestom Lič, a strana prema selu je gola.

Među planinama je Ličko polje. Naime, u Gorskom kotaru „udoline su uglavnom ispunjene fluvioglacialnim materijalom i – ako su naseljene i obrađene – nazivaju se poljima”.²⁶ Među njima je Ličko polje, čija je skoro polovica posuta pijeskom i pruđem „koje je valjda Ličanka prije mnogo godina doplavila i na dolomite staložila”.²⁷

No tim poljem „vije se i previja Ličanka” (D. Hirc) o kojoj je Andrija Rački zabilježio: „Glavni ures fužinške ravni te Ličkog polja jest potok, što ga prozvaše Ličankom. Skoro usred polja dijeli se potok u dva rukava pa jedan kreće prema istoku, drugi prema jugu. Prvi uvire u mjestu, što ga zovu Gavranica, koja se nahodi međ visokim dolomitnim stijenama, po kojima se gnijezde gavranovi a ispod vrha kome je ime Gradina. Drugi rukav ponire pod Kobiljakom pa odanle nastavlja podzemni put u Primorje. Izbija iz zemlje u Vinodolu kod Sušik sela ispod brda Zebre pa ga narod odavle pa dalje do utoka u Vinodolku krsti Fužinarkom, znajući da mu je rodno mjesto Fužina”.²⁸

U Ličkom polju je kapelica Majke Božje Snježne, koja se spominje god. 1733, a za drugog svjetskog rata (1943) je razvaljena.²⁹ Na istočnoj strani Ličkog polja potegnulo se Marasovo jezero (sjeverojužnim pravcem), a u njemu je voda „čista, puna šćuka, a koturasta dna”. O tom jezeru A. Rački piše: „Kod Tomina sela imade jezero, što ga okrstiše Marasovim, jer se prema kazivanju naroda utopio jednoć tamo neki Maras sa stadom ovaca. U njemu žive po koja štuka a neima tamo druge vrste riba.”³⁰ Uz sve što je rečeno o Ličkom polju treba zaključiti da je na njemu jednoć ležalo oveće jezero čiji zadnji ostatak jest Marasovo jezero kao „spomen na stara, prastara vremena”.³¹

Prirodopisac i znanstvenik D. Hirc je zapisao da je podneblje oštro ali zdravo: „Magle počimlju već mjeseca kolovoza, zima je žestoka i traje pol godine, počima mjeseca listopada i traje do konca travnja. U kolovozu ima još trešanja, a grah cvate tekar mjeseca srpnja”.³² Ovome treba dodati riječi domaćeg sina A. Račkoga koji bilježi: „No mi

25 RAČKI ANDRIJA, *Spom. djelo*, str. 11.

26 CRNIĆ Š., *Gdje je Gorski kotar*, Dometi, 8–9, 1969, str. 3.

27 HIRC D., *Putopisi*, str. 73.

28 RAČKI ANDRIJA, *Spom. djelo*, str. 12.

29 HIRC D., *Spom. djelo*, str. 73. – RAČKI A., *Spom. djelo*, str. 10. – SPOMENICA ŽUPE LIČ. – O obnovi te crkvice bit će još spomena u ovoj knjizi.

30 RAČKI A., *Iz prošlih dana općine Liča i Fužine*, str. 10.

31 *Ondje*. – O vodama Ličanke i Lokvarke neće se raspravljati u ovom radu iznimno jer o hidroelektrani u Triblju postoji bogata literatura. Radovi oko elektrane počeli su već god. 1940., ali se nakon II. svjetskog rata pregnulo oko radova pa je danas u punom pogonu. (Usp. POLJAK, *Planine Hrvatske*, str. 238–239 i *Literatura*, str. 241.

32 HIRC D., *Putopisi*, str. 73. – Usp. CRNIĆ Š., *Gdje je Gorski kotar?* Dometi, 8–9, 1969, str. 3.

ne zaboravljamo da taj prirodni užitak veseli srce čovjeka najviše tri do četiri mjeseca, a pđ godine, katkada i više, pritiska Lič oštra zima ... U te dane izgleda mjesto kao grad mrtvih u kome je nestao svaki život..."³³

GOSPODARSKE PRIPOMENE

U gospodarstvu se Lič ne razlikuje od ostalih goranskih mjesta. Već su spomenute šume bukve i crnogorice koje rastu i bujaju u skladu s oblikom, podnebljem i obilježjima kraja, sa značajkama područja u kojemu ima oko 2000 mm oborina godišnje. (Prema nekim podacima u Liču ima 3000–3500 mm oborina).

Međutim, poljodjelstvo je najstarija gospodarska djelatnost u Gorskom kotaru (početkom ovoga stoljeća preko 70% žiteljstva bavi se poljoprivredom). „Obradive površine na cijelom području koriste se za proizvodnju krumpira, repe, kupusa i drugog povrća. Svi proizvodi dozrijevaju u drugoj polovici ljeta i ranoj jeseni. Urod im je osrednji, osim krumpira koji daje dobre prinose. Manje obradive površine koriste se i za jare žitarice (pšenica, zob i ječam). One dozrijevaju isto u drugoj polovici ljeta i malog su prinosa”.³⁴

Livade su planinske. Na njima je dobra trava, ali su nenjegovane i prepuštene samozatavljanju. Pašnjacke površine nalaze se na višim, strmijim i kamenitim područjima. Na njima su prinosi manji nego na livadama, ali „znatno pomažu ljetnoj ispaši stoke”.³⁵ S pravom je nedavno zabilježeno da su „najljepši ures čitavog kraja guste crnogorične šume s brojnim travnatim proplancima”.³⁶

U prosudbi gospodarskih prilika u Liču treba imati na umu dvije činjenice. Prva je prostorna veličina Ličkog polja: „Čitavo Ličko polje ima površinu od 24 km², a formirano je na apsolutnoj visini između 695 i 738 m. Blago je i gotovo neprimjetno naguto u smjeru otjecanja Ličanke...”³⁷

Potresna je činjenica da se „poljoprivredom uglavnom bavi starije stanovništvo i žene, dok se mlada godišta i sposobna radna snaga uglavnom zapošljavaju u industriji i ostalim privrednim djelatnostima.”³⁸ Lič, dakle, ne raste brojem žitelja nego dijeli sudbinu mnogih naših sela i manjih mjesta. Opravdana je zato težnja koju je oblikovao Antun Kajfeš u svome članku Povratak Gorskom kotaru.³⁹

O općim mogućnostima privrede, gospodarskog nepretka i razvitka izrečene su u novije doba ozbiljne primjedbe i pripomene. Prvotno je pitanje: „Što imamo od ljepote priro-

33 RAČKI A., *Spom. djelo*, str. 18.

34 KLARIĆ VINKO, *Podaci o mjestima i stanovništvu Fužina i Lič*. Rukopis, str. 2. — Usp. CRNIĆ Š., *Gdje je Gorski kotar*, Dometi 8–9, 1969, str. 4–7.

35 CRNIĆ Š., *Spom. rad* u Dometima, 8–9, 1969, str. 8.

36 POLJAK dr ŽELJKO, *Planine Hrvatske*, str. 239.

37 BUDIŠELIĆ DRAGO, *Lič*, Zemljopisna monografija. Rukopis, str. 5.

38 CRNIĆ Š., *Spom. rad*, Dometi 8–9, 1969, str. 8.

39 DOMETI, 8–9, 1969., str. 45–48. U članku je brižno upozorenje: „Zabrinjavajuće je što mi našu ekonomsku emigraciju ne sagledavamo kao pojavu, ni po opsegu ni po dalekosežnom značenju, i stoga ne poduzimamo što bismo morali.” (str. 46–47).

de i vrijednosti tih ljepota, ako one ostanu nepoznate, nepristupačne, neposjećivane i ako se ne koriste namjenski?"⁴⁰

O goranskim šumama nedavno je napisano da „su na žalost posljednjih nekoliko desetljeća prekomjernom sječom znatno opustošene”.⁴¹ Fedor Wenzler utvrđuje: „Žalosna je i teška ali istinita konstatacija da Gorski kotar nikako ne izlazi iz stagnacije na svim područjima ekonomskog, socijalnog i kulturnog života.”⁴² No A. Kajfeš drži da nipošto nije dovoljno oslanjati se samo na šumarstvo i drvenu industriju, pa postavlja pitanje: „Što smo učinili za održanje i napredak poljoprivrede i stočarstva?”⁴³ Odgovori o visokim porezima, o plaćanju nameta, o nerazvijenom povrtlarstvu ne mogu zadovoljiti, pa pisac zaključuje: „Ne mogu se danas pomiriti s novim valom ekonomske emigracije koja je osobito uzela maha u Gorskom kotaru u posljednjih godina.”⁴³

Konačno, treba upozoriti na podatke koje je skupio Drago Budiselić o rodnom Liču i svojim sumještanima. Podaci svjedoče o gospodarskom životu u Liču (naime, spomenuti su samo takvi podaci). U Liču živi 1101 žitelj, ali ih je djelatno samo 377 (34,2%), 131 osoba (11,9%) ima osobne dohotke, za 593 osobe (53,9%) se brinu i skrbe drugi (djeca, đaci, visokoškolci, starije osobe i domaćice). Najviše osoba živi od prometa (305), a uz to stanoviti broj živi od industrije (163), dok u poljodjelstvu živi svega 138, a od šumarstva 63 osobe. Ako se ima na umu da je Lič goransko selo, tada ti podaci traže širu raščlambu društvenih odnosa o kojima ovdje neće biti riječi.⁴³

O gospodarstvu i gospodarskom životu u Liču postoje samo pripomene. No ovo goransko mjesto nije izlučeno od općeg društvenog stanja i gibanja u svijetu, u našoj domovini te Gorskom kotaru. Sve teškoće i pitanja društvene zajednice jednoga mjesta sigurno uvjetuju obiteljski i duhovni život.

SVJEDOČANSTVA I TRAG POVIJESTI

O povijesti Liča postoje kraći prikazi, ali većina pisaca misli da je potrebno početi od prvih osmanlijskih pohoda u hrvatske krajeve. Jamačno se takvim pristupom želi protumačiti razloge selidbe našega življa iz jednoga kraja u drugi.⁴⁴ Ratni pohodi sigurno nisu pogodovali mirnom životu i napretku stanovitog kraja kao ni cijele Hrvatske. No A. Rački je dobro razlučio veliki od malog rata, ističući da je za velikog rata golema turska vojska pod vodstvom izvrsnih zapovjednika ili samoga sultana krenula u hrvat-

40 ČADEŽ ZDRAVKO, *Druga dimenzija šumarstva*, Dometi, 8–9, 1969, str. 36.

41 POLJAK ŽELJKO, *Planine Hrvatske*, str. 239. — O šumama i šumarstvu Gorskog kotara ima više napisa u DOMETIMA 8–9, 1969. Taj broj časopisa bio je posvećen Gorskom kotaru i mnogim njegovim pitanjima, pa su o šumarstvu pisali: STANKO TOMAŠEVSKI (*Uz novi val*, str. 19–20), NIKOLA PETRANOVIĆ (*Prema zaokretu*, str. 20–23), ZDRAVKO ČADEŽ (*Spomenuti članak*, str. 35–37), ANTUN KAJFEŠ (*Povatak Gorskog kotaru*, str. 45–48), ALOJZIJE FRKOVIĆ (*Areal opasnosti*, str. 85–86) i dr.

42 WENZLER FEDOR, *Pogledi do 2000. godine*, Dometi 8–9, 1969, str. 51.

43 BUDISELIĆ D., *Lič*, Rukopis, str. 15 (djelomice i str. 14).

44 RAČKI ANDRIJA pisao je o tome čitajući knjige R. LOPAŠIĆA (*Oko Kupe i Korane; Karlovac*) i VJ. KLAIĆ (*Povijest Bosne*). Usp. str. 14 — *Iz prošlih dana*. — PAVELIĆ R. isto tako postupa u knjizi *Bunjevci*, a također u napisima *Tko su Bunjevci* (Vjesnik, od 18–26. srpnja 1977).

ske zemlje i u njima vojevala, dok su male ratove predvodili zapovjednici većih ili manjih posada, a bilo im je samo do pljačke i otimanja.⁴⁵ Nitko do sada nije izbrojio manje i male ratove, napade, prepade i pohode koji su se tijekom stoljeća zbili na našem tlu. I o velikim ratovima povijest bilježi samo velike brojeve, opsade, primirja, ali šuti o svim usputnim okršajima i nevoljama koje su ratni pohoditelji uzrokovali nedužnom žiteljstvu.

Osobna i gospodarska nesigurnost upućivala je ljude izvrgnute pogibeljima da napuste ognjišta i sklone se na sigurnija mjesta. Propadali su domovi i posjedi, a svatko je nosio samo najnužnije, jer „bježalo se na vrat na nos u krajeve koji su bili donekle sigurni od turskih najezdi.”⁴⁶ Odlazilo se daleko, često u Austriju, u južnu Ugarsku,⁴⁷ pa i u Italiju.

Postanak Liča pisci, dakle, vezuju uz selidbu bjegunaca pred Turcima.⁴⁸ Slažu se također da je „mjesto Lič sa svojim zaseocima Banovina, Pirovište i Potkobiljak ... mnogo starije od mjesta Fužina, jer prema podacima ... prvi lički doseljenici došli su nekako u prvoj polovici 15. vijeka, a ime toga mjesta svjedoči da su ti prvi doseljenici došli iz Like.”⁴⁹ Tome neki dodaju još i tvrdnju o imenu (toponimu): „Možemo sa sigurnosti reći da su prvi doseljenici bili naši kršni Ličani koji dadoše mjestu ime.”⁵⁰ Drago Budiselić, rodom iz Liča, bilježi da „prvi podaci o njegovoj naseljenosti potječu tek iz XV. stoljeća, kada se uz Lukovo i Mrkopalj spominje i Lič kao dio zagrebačke županije.”⁵¹

U povijesti Liča spominje se i ime upravitelja Hrvatske krajine generala Vida Kisela.⁵² U njegovo doba pada drugo naseljavanje Liča, jer su prvi lički doseljenici došli u Lič u

45 RAČKI A., *Iz prošlih dana*, str. 14.

46 ONDJE.

47 PAVELIĆ RIKARD, *Tko su Bunjevci*. (Seobe Bunjevaca), Vjesnik od 23. srpnja 1977, *Nove seobe u Lič*. Vjesnik od 26. srpnja 1977. — SEKULIĆ dr ANTE, *Tragom franjevačkog ljetopisa u Subotici*. K a č i ć X, Split, 1978. — KLARIĆ VINKO, *Podaci o mjestima i stanovništvu Fužina i Lič*, Rukopis, 1961. — BUDISELIĆ DRAGO, *Lič*, zemljopisna monografija. Rukopis. — RAČKI ANDRIJA, *Iz prošlih dana*, Rijeka (?) — Spomenuta je djelomice literatura o selidbama, ali u svim tim raspravama, odnosno knjigama pisci su spominjali djela kojima su se služili (jamačno je u knjizi A. SEKULIĆA skupljeno najviše literature).

48 A. RAČKI: „... bježanje pučanstva iz ugroženih zemalja, bilo je razlogom, te je nikla prva lička naseobina”. (*Iz prošlih dana*, str. 14) — Usp. D. BUDISELIĆ u radu *Lič* (str. 7), R. PAVELIĆ u napisima *Seobe Bunjevaca* i *Nove seobe u Lič* (vidi bilj. 47). Zanimljivo je pisanje VINKA KLARIĆA u rukopisu *Podaci o mjestima i stanovništvu Fužina i Liča* na str. 4. „Iz kojega su mjesta došli i koji je bio glavni razlog te njihove seobe, nije se moglo ustanoviti.” Jamačno se V. Klarić nije htio upuštati u raspravu o tome.

49 KLARIĆ V., *Podaci. Rukopis*, str. 4.

50 RAČKI A., *Iz prošlih dana*. Str. 15 — Usp. BUDISELIĆ D., *Lič* — rukopis, str. 7.

51 BUDISELIĆ D., *Lič*. Rukopis, str. 7. — STROHAL R., *Njekoja naša mjesta*, Pobratim, 1905, str. 314—315 — CRNIC Š., *Mrkopaljski kraj*. Geografski glasnik, br. XXIV., Zagreb, 1962, str. 67—81.

52 VID KISEL je bio rodom iz Ljubljane, a poradi hrabrosti odlikovan je barunatom s naslovom „od Fužina” (mjesto u Kranjskoj). Imenovan je upraviteljem Krajine nakon baruna Lenkovića, a stolovalao je u Karlovcu; bio je istodobno povjerenik grada Senja. Vid Kisel umro je god. 1609.

prvoj polovici XV. stoljeća. Spomenuti Vid Kisel 3. rujna 1603. je uputio nadvojvodi u Graz pismo⁵³ u kome spominje dva vlaška kneza koja su ga molila da im dade i odredi zemljište na kojemu bi se naselili njihovi ljudi.⁵⁴ Kisel priopćuje nadvojvodi svoje uvjerenje da bi za to bio najprikladniji Lič, jer je već mnogo godina nenaseljen; međutim, neka se selidba odgodi do sljedeće godine jer je predzimsko doba. Natuknica „Vlah” ne treba zbunjivati, jer se radi o Hrvatima koji se u povijesnim listinama više puta spominju kao Croati catholici; Walachen regni Croatiae; catholici Valachi alias Bunievci. Lič je doista dugo bio nenaseljen; pust i nenastanjen bio je dvjesto godina, kako to svjedoče listine.⁵⁵

Na pitanje o prvom naselju došljaka u Ličko polje postoji stalan odgovor. Naime, došljaci su se smjestili ispod brijega Gradine.⁵⁶ U knjigama se govori o ostacima crkvice iz onoga doba, za koju se kaže da je bila posvećena sv. Mariji Magdaleni. „Ona je imala zvono pa puk kazuje kako su ga stari Ličani prigodom seobe bacili u Marasovo jezero, e ne bi palo Nekrstu u ruke. I sada se, vele Ličani, katkada čuje zvonjava sa dna jezera.”⁵⁷ Unatoč činjenici o mjestu prvog naselja, treba odbiti tvrdnju D. Hirca da je „Lič postao za Marije Terezije, koja je tuj naselila... obitelji, koje sve iz današnje Like potiču.”⁵⁸ No zanimljivo je što isti pisac spominje zvono i neke druge predmete: „Prije nekoliko godina izkopali su na Ličkom polju skale, zvono i još neke sitnarije, što se sve sada u crkvi Marie snježne čuva. Ova crkvice leži podno Viševice, a oko nje imade ruševina od kuća. To bijaše prva naselbina Ličana...”⁵⁹

Rasprava o žiteljstvu Liča upućuje na činjenicu koja se ne smije zaboraviti. Naime, prodor Turaka na Balkanski poluotok i njihova osvajačka namjera da pokore što više europskih zemalja snažno je djelovala na život u ugroženim područjima. Napadi osvajača bili su sve češći i žešći pa se moralo razmišljati o obrani. Poglavitito su o tome morali misliti krajevi s kojih se pučanstvo selilo, a krajevi ostajali pusti, jedva ili nikako napuće-

53 Upravitelj Karlovačke vojne oblasti (generalata) bio je podložan Vojnom savjetu (Kriegsrathu) u Grazu, a na čelu savjeta je bio austrijski nadvojvoda.

54 R. PAVELIĆ, priopćuje: „Zapovjednik Kisel piše 1603. godine nadvojvodi u Grazu pismo da su kod njega (u Senju) bila dva Krmpotska Vlaška kneza koji traže da se njihovi ljudi usele u naše krajeve... (Wallachische Knesen Gebrüder)” (Vjesnik, br. 10743, 19. srpnja 1977. u napisu Stara etnička jezgra). – Usp. RAČKI A., *Iz prošlosti*, str. 15. O Liču dodaje A. Rački i riječi da je bio dugo nenaseljen – lange Jahre öd gestanden.

55 U darovnici NIKOLE ZRINSKOG vinodolskom kapetanu JULIJU ČIKULINU kaže se da je lički kraj *solum a ducentis annis incultum et desolatum*. – Pisci spominju ovu darovnicu kao što čini i A. RAČKI u navedenom djelu, str. 15., str. 19.

56 RAČKI A., *Iz prošlih dana*, str. 15. piše: „I danas se vide zadnji ostaci potleušice tih starih gorštaka, koje amo tamo vire iz zemlje, ako ih nije zadnjih godina posve pokrio humus.” Riječi su zabilježene najvjerojatnije god. 1949.

57 Ovu legendu bilježi A. RAČKI u svojoj knjizi *Iz prošlih dana*, str. 15. O selidbi o kojoj je riječ u legendi možda se radi o odlasku jedne skupine (1609) koja se odselila u Liku, u Gušićevo polje kod Brloga. Ali treba dopustiti i mogućnosti kakvoga drugog odlaska ili bijega ispred Turaka, poglavitito nakon krbavske bitke god. 1493. O selidbama će biti više riječi u slijedu povijesnih zbivanja (u tekstu).

58 HIRC D., *Putopisi*, str. 73.

59 ONDJE.

ni. O obrani hrvatskih zemalja raspravljalo se u Beču, a hrvatski velikaši u teškim godinama nakon mohaačke bitke (1526) ističu caru Ferdinandu da neće moći sami braniti svoje krajeve pred silovitom najezdom turske moći. I doista, pod zapovjedništvom pojedinih carskih kapetana i generala njemačke vojne jedinice našle su se u našim gradovima.⁶⁰

Budući da je i takova obrana bila slaba, a broj branitelja sve manji, vrhovni zapovjednici carske vojske pozivali su puk iz pokorenih krajeva neka izbjegnu turskoj upravi i nastane se u opustjelim krajevima. Vojni zapovjednici krišom su slali pouzdanike da pozovu hrvatski puk iz osvojenih krajeva u one koji su bili sigurniji. Pozivi su bili prihvatljivi, a poznato je da je i car Leopold uputio poziv Srbima neka prijeđu u hrvatske krajeve i iskoriste priliku koja im se „pruža a koja se neće više vratiti.”⁶¹

No treba imati na umu da je „Gorski kotar nekada bio feudalni posjed Zrinskih i Frankopana. Na to doba još i danas podsjećaju ostaci njihovih gradova (Brod, Čabar, Lič, Vitunj, Severin, Bosiljevo)”.⁶² Trebalo je zato imati dopuštenje ovih velikaša za naseljavanje na području njihovih posjeda. Dođuše, i oni su pozivali hrvatski narod da se ispod turske uprave skloni u preostale slobodne krajeve pa i na njihove posjede. Došljaci su trebali biti branitelji protiv Turaka i radnici, poljodjelci na imanjima. Iako A. Rački⁶³ spominje pismo sigetskog junaka Nikole Zrinskoga (1544), treba se vratiti zapovjedniku Vidu Kiselu i njegovu pismu iz god. 1603. kojim preporučuje vlaškim knezovima i njihovu puku da nasele Lič.⁶⁴ Već je spomenuto da je Vid Kisel od nad-

60 Na žalost, mnogo je teških trenutaka u našoj povijesti vezano za neprikladan i neljudski postupak njemačkih vojnika i časnika koji su bili u posadama pojedinih gradova. Njemački utjecaj na društveni život također nije bio malen.

61 Poziv cara Leopolda god. 1690. da Srbi nastane hrvatske krajeve bio je u skladu i s carsko-austrijskom željom da se spasi Austrija; ali selidba Srba u krajeve s obje strane Dinare počela je prije. RIKARD PAVELIĆ u napisu o Bunjevcima pod naslovom *Seobe u Istru i Žumberak* piše: „Turska kolonizacija Srba s jedne i druge strane Dinare uslijedila je odmah kako su tim krajevima zavladaali. Prije Turaka na tom zemljištu nije bilo Srba. U prvoj etapi turskog vladanja Srbi su se odselili u te krajeve iz unutrašnjosti Balkana 1525. godine, a drugi put u znatno većim skupinama 1550. godine.” (Vjesnik, god. XXXVIII, br. 10716, 22. srpnja 1977., str. 15).

62 POLJAK Ž., *Planine Hrvatske*, str. 239.

63 U radu se više puta spominje dr ANDRIJA RAČKI. Mnogi ne znaju tko je bio pa zato o toj osobi treba ponoviti što je napisao ANTUN KAJFEŠ: „Za vrijeme ljetnih ferija godine 1902. dr Andrija Rački, nećak slavnog hrvatskog i jugoslavenskog povjesničara, političara i književnika dr Franje Račkog, vidjevši me za jedne šetnje u Maloj Lešnici s našim župnikom Rigonijem gdje na paši čuvam krave, pozvao me i primio kao siromašno bistro seljačko dijete u svoj župni stan na Trsatu, na Sušaku, čim je, 31. kolovoza te godine, tamo postao župnik. Nisam bio jedini. Dr Rački skupio nas je čak 9 bistrih goranskih siromaka i davao nam stan i hranu 8 gimnazijskih godina! Njegova plemenitost bila je dio naravi, pretvarala se u nezaborav: hodao je poderanih cipela da bi nas mogao uzdržavati. — Nikada nisam mogao, a ni danas ne mogu bez divljenja misliti na tog čovjeka (on nam je, uz put da spomenem, u ono vrijeme govorio kako je svaka vjera prava koja uči ljude kako treba da živi čovjek dostojno, jer svaki treba da se brine za čovjekov život na zemlji, a ne za njegov život poslije smrti). Svojim primjerom dobrote pratio je i poticao svih nas devetoricu čitav život. Koliko nam je ostavio u naslijeđe plemenitosti, koliko obveze i primjera da sami gledajući oko sebe živimo svoju vezu sa svojim narodom, osobito s goranskim svijetom!” (*Povratak Gorskom kotaru*. DOMETI, 8—9, 1969., str. 45).

64 *Usp. BILJ.* 52, 53 i 54.

vojvode u Grazu tražio dopuštenje da se narod naseli u Liču. Budući da je Lič bio posjed Zrinskih, trebalo je tražiti suglasnost velikaša i vlasnika. Upravitelj primorskih posjeda Zrinskih od 1. kolovoza 1599. bio je Julije Čikulín. Njemu se, dakle, obraća Vid Kisel i moli ga da se zauzme kod svojih gospodara kako bi i taj puk dobio dopuštenje naseliti se u Lič.⁶⁵

Jamačno je sve bilo uređeno pa su došljaci (jedna skupina) stigli u Lič i naselili ga god. 1604. i 1605. Mišljenja o podrijetlu došljaka su različita: neki misle da su došli iz Bosne („zemlje patarenske”), drugi tvrde da su iz zapadne Hercegovine gdje su Turci progonili Vlahe (stočare), treći ih dovode u Lič iz – Like. Pouzdano je, međutim, da su bili kršćani iz Ravnih kotara i Bukovice koji su pobjegli od Turaka. S turskog osvojenog područja na slobodnu hrvatsku stranu preselilo je oko 700 ljudi, među kojima je bilo 200 muškaraca sposobnih za oružje.⁶⁶ Prema pismu, odnosno izvješću senjskog kapetana Danijela Frankola nadvojvodi Ferdinandu (5. svibnja 1605) zna se da je iz Ravnih kotara na slobodno hrvatsko tlo prešlo žiteljstvo kojemu je dojadilo živjeti u Ličkom sandžaku (oko Zrmanje). Danijel Frankol je sa 450 ljudi senjske kapetanije upao u Ravne kotare i prodro sve do Zemunika. Potpomognut uputama i savjetima Hrvata starosjedilaca D. Frankol je osvojio Zemunik, razorio ga i zapalio. U tom potihvatu Frankol je s turskog tla izvukao spomenutih 700 prebjega koji su bili kršćani (*christianae fidei confessores*). Bili su to Bunjevci koji su se uz dopuštenje Nikole i Jurja Zrinskog naselili u Liču, lipnja 1605.⁶⁷

BUNJEVCI – VLASI U LIČU

U listinama i ispravama o žiteljima Liča spominju se Vlasi odnosno Bunjevci. Budući Bunjevaca ima rasutih u raznim hrvatskim krajevima (Dalmaciji, Lici, Hrvatskom primorju, Gorskom kotaru, Bačkoj) treba upozoriti na nekoliko činjenica. U listinama se obično rabi izraz *catolici Valachi alias Bunievci*.⁶⁸

Nedavno je u znanstvenom radu koji treba biti prilog proučavanju podrijetla Bunjevaca zaključeno, da su „preći svih Bunjevaca bili najvećim dijelom iseljenici iz zapadne Bosne i zapadne Hercegovine, koji su se kao ogranci tamošnjih rodova našega naroda obiju vjera preseljavali u Dalmaciju počevši od 13. stoljeća, ali poglavito od vremena turskog osvajanja Dalmacije (1511–1533).”⁶⁹

65 LOPAŠIĆ R., *Spomenici hrvatske krajine*. T. 34. – RAČKI A., *Iz prošlih dana*, str. 17. – PAVELIĆ R., *Tko su Bunjevci*. Borba za osobne slobode. Vjesnik, br. 10748, 24. srpnja 1977., str. 10. – *Usp. rukopis BUDIŠEVIĆ D.*, str. 7, 8; KLARIĆ V., str. 4.

66 BUDIŠEVIĆ D., rukopis, str. 7–8. No o tim selidbama i bijegu ispred Turaka biti će još riječi u radu (tekstu).

67 *Usp. BILJ.* 65. U toj bilješci su spomenuti pisci koji su pisali i zabilježili događaje o kojima je riječ.

68 *Usp. BILJ.* 47.

69 PETRIĆ MARIO, *Prilog za proučavanje porijekla Bunjevaca*. Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu – Etnologija, nova serija, sveska XX/XXI, 1966., str. 87–103. – Spomenutim radom služio se R. PAVELIĆ u svojim napisima u Vjesniku, od 18. do 26. srpnja 1977. – MANDIĆ DOMINIK, *Chroati catholici Bosnae et Hercegovinae in descriptionibus annis 1743 et 1768 exaratis*: Chicago-Roma, 1962.

Znanstvenici koji proučavaju podrijetlo Bunjevaca tumače i pojam Bunjevac. Ne može se prihvatiti mišljenje da je rijeka Buna, koja teče ispod Veleža a utječe u Neretvu, razlog što se dio Hrvata naziva Bunjevcima: „Dolina oko Bune je previše uska i šest kilometara dugačka, pa ovoliko naroda ne bi moglo u njoj boraviti. Žitelji oko rijeke Bune zovu se Bunjani, a ne Bunjevci” – piše Lajčo Budanović u članku *Med Bunjevcima u Dalmaciji, Hrvatskom primorju i u Lici*.⁷⁰ Stjepan Pavičić misli također da bi se žitelji uz rječicu Bunu zvali Bunci ili Pobunci.⁷¹ O Bunjevcima su pisali J. Erdeljanović,⁷² Nikola Radojčić,⁷³ Matija Evetović,⁷⁴ Ante Sekulić,⁷⁵ Rikard Pavelić,⁷⁶ a potonji pisac je zaključio: „Nema čvršćeg povijesnog dokaza o značenju i porijeklu imena Bunjevaca, iako su Hrvati s tim imenom poznati u Mađarskoj, Bačkoj, Lici, Hrvatskom primorju, Dalmatinskoj zagori, Ravnim kotarima, Gorskom kotaru, zapadnoj Bosni i Hercegovini i još nekim krajevima naše zemlje.”⁷⁷

Budući da se u ispravama za Bunjevce često rabi riječ Vlah (Bunjevac), Vlasi (Bunjevci), treba nešto reći o toj natuknici, njenom značenju i uporabi. Poglavitito to treba učiniti zato što su neki pisci pogrešno tumačili taj pojam.

Vjekoslav Klaić misli da su Vlasi potomci starih polatinjenih Tračana, koji uza svoj romanski jezik govore i jednim od južnoslavenskih.⁷⁸ Prema tomu, uporaba natuknice Vlah (Vlasi) u znanstvenim raspravama uključuje u svom opsegu brojne skupine ljudi koje su Južni Slaveni nakon dolaska na Balkanski poluotok tako imenovali (Vlasi su bili Iliri i Tračani i dr).

Međutim, u srednjovjekovnim spomenicima na našem tlu Vlah je – Talijan.⁷⁹ U Hrvatskoj je također poznata i rabljena riječ Vlah (primjerice: Vlaška ulica u Zagrebu), a u srpskim ispravama Dubrovčani i žitelji u primorskim mjestima su Vlasi (jamačno zbog preostalog romanskog stanovništva). Rikard Pavelić pripominje: „Za vrijeme turskih ratova po hrvatskim krajevima, a naročito poslije pada utvrde Klis u turske ruke (1537) zajedno s Turcima i uvojačenim Vlasima te su krajeve počeli naseljavati i Srbi i

70 SUBOTIČKA DANICA 1937. – Subotica, 1937, str. 117. – Ispred radova spomenutog pisca nema otisnutog imena pisca, ali sigurno je LAJČO BUDANOVIĆ. To je poznato, a i sam je to osobno potvrdio pred svojim suradnicima (Ivan Kujundžić, Albe Sokčić, Aleksa Kokić, Ante Sekulić i dr.) – L. Budanović (1873–1958) je bunjevački Hrvat i biskup subotički. Pisac je i kulturni poslanik širokog formata.

71 ZBORNİK ZA NARODNI ŽIVOT I OBIČAJE JUŽNIH SLAVENA JAZU, knjiga 41, 1962, str. 254–257.

72 ERDELJANOVIĆ JOVAN, *O porektu Bunjevaca*, Srpska kraljevska akademija, Beograd, 1930.

73 GLASNIK ISTORIJSKOG DRUŠTVA U NOVOM SADU, III/3, god. 1930.

74 HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, svez. II. Zagreb, 1942. (pod slovom).

75 SEKULIĆ ANTE, *Tragom franjevačkog ljetopisa u Subotici*, Split, 1978. Isti je objavio i knjigu o bačkim Bunjevcima (*Književnost bačkih Hrvata*, Zagreb 1970) i niz članaka.

76 PAVELIĆ R., *Bunjevci*, Zagreb, 1971. – ISTI, *Tko su Bunjevci*. Napisi u Vjesniku, god. XXXVI od 18.–26. srpnja 1977.

77 PAVELIĆ R., *Tko su Bunjevci*, Stara etnička jezgra. Vjesnik, 19. srpnja 1977, str. 14.

78 HRVAT., godina IV. br. 1391, 25. listopada 1924.

79 KOS MILKO, *Vlahi in vlaška imena med Slovenci*. Glasnik muzejskog društva za Sloveniju, XX, 1939, 1–4, 226–235.

pravoslavci i od toga vremena riječ Vlah počela se upotrebljavati i za njih. Turci Vlasi-
ma nazivaju sve kršćansko pučanstvo okupiranih krajeva na Balkanu.”⁸⁰

Pod općim imenom Vlah (Vlasi) treba razumjeti neslavenske starosjedilačke narode ko-
je su Slaveni zatekli u novoj domovini, ali to je ime kasnije uključivalo i sve stočare u
brdskim krajevima, ljude koji nemaju stalna boravišta nego sa svojim stadima idu za bo-
ljim, izdašnjim brdskim pašnjacima. Zamjena imena Vlah i Bunjevac je bila moguća,
jer su „velike skupine naroda pod zajedničkim imenom Bunjevci živjele kao stočari u
brdovitim krajevima Dinare, Svilaje, Promine u Dalmatinskoj zagori, Ravnim kotarima,
zapadnoj Bosni i Hercegovini”.⁸¹ Lajčo Budanović, koji nije htio biti znanstvenik niti
povjesničar, nego se uz ostale poslove bavio proučavanjem povijesti svojih Bunjevaca,
bilježi da svi Bunjevci „imaju istu predaju da su se doselili iz jednog kraja, svi su ikavci
i štokavci koji se svojim naglaskom i stegnutim... izgovorom razlikuju od štokavaca po
drugim krajevima.”⁸² No čini se značajnijim istaći Budanovićevu misao o selidbama
Bunjevaca: „Za vrijeme raseļavanja bili su pastirski narod, koji je u traganju za boljim
pašama izvršivao svoja preseļjenja ... zato ostaju svugdje u skupinama i nisu zalazili po-
jedinački van svog područja.”⁸³

Razmišljanjima o Bunjevcima (Vlasima) treba dodati podatak da je senjski kapetan
Danijel Frankol kroz velebitsku primorsku padinu doveo Bunjevce u Lič, a oni su sa
sobom doveli oko 20.000 grla uglavnom sitne stoke.⁸⁴

Naseļavanje Liča nije se događalo jedinstveno. Grof Nikola Zrinski je, doduše, dopu-
stio da se došljaci nasele no, kako nas uvjerava njegovo pismo, vrlo nerado. U tom
pismu on otvoreno veli da su novi došljaci rdava čeljad, lupeži koji se ne boje Boga, ko-
ji nikoga ne slušaju te da će njihov boravak u Liču biti nesreća...”⁸⁵ Bili su to Krm-
poćani (Carampoti), a došli su iz Bosne, „iz turske zemlje” (Bosna je u ono doba bila pod
Turcima), „iz patarinske zemlje” kako se kaže u zabilježenoj prisegi.

Ispod brda što se zove Gradina sačuvane su zidine što su ih podigli doseljeni Bunjevci
Krmpoćani. No sačuvana je i prisega koju su doseljenici morali položiti (vjernost i po-
štenje). Prisega je obavljena u crkvi sv. Jurja u Hreljinu, 16. lipnja 1605. a u cjelini do-
slovice glasi:

Leta 1605. dan 16. junija.

V Hreljinu v cirkvi stolnoj u sv. Jurju popisana rota ili prisega ovih zdelā popisanih ime-
na Krmpoćanev.

80 PAVELIĆ R., *Tko su Bunjevci*. Vlasi i Vlaji. Vjesnik, god. XXXVIII, br. 10744, 20. srpnja
1977, str. 13. — Zanimljivo je da žitelji primorskih mjesta zovu žitelje s kopna, stanovništvo
svoga zaleđa — Vlasima (Vlaji). — Usp. RAČKI A., *Iz prošlih dana*, str. 29–31.

81 ONDJE. *Isto*.

82 (BUDANOVIĆ LAJČO), *Med Bunjevcima u Dalmaciji, Hrvatskom primorju i u Lici*. Subo-
tićka Danica 1937, str. 117.

83 ONDJE. *Isto*.

84 BUDIŠELIĆ D., *Lič*, str. 8.

85 RAČKI A., *Iz prošlih dana*, str. 17.

Ja Domijan Krmpočanin knez nad Vlasi sadašnjimi u Liču i Toma Skorupović i Toma Marković i Marko Balinović i Mile Butorčić i sa svimi ostalim Krmpoćani veliki i mali na današnji dan obitujemo se i presežemo za vsih nas i za vsu našu decu sadašnju i ka se nama porode sada i vikoma plemenitomu i dobro rođenomu knezu Juliju Čikulinu kapitanu i gubernatoru Vinodole za uzmožnu gospodu Miklouša i Jurja Zrinskih vikovičnu gospodu i prisizemo rečenomu knezu Juliju Čikulinu v kipu naše milostive gospode Zrinskih gore imenovanih mi vsi i za vse i za nas ostanak najprvo Gospodinu Bogu Ocu i Sinu i Duhu Svetomu, Svetomu Trojstvu jedinomu Bogu, da hoćemo vjerni i pokorni biti i služiti našoj mil. gospodi Zrinskim i nih ostanaku vikom vikova, dokle su nam naše glave na ramenu i mimo njih gospodstva nećemo nigdar drugu gospodu spoznati i držati ni za kakve potrebe ili teškoće naše obnahajati ni stuživati, nego rečenoj našoj mil. gospodi Zrinskim buduć se mi digli iz turske zemlje, da među kršćanima mirno živiti i umriti možemo u kršćanstvu ne imajući nastanjenja, molimo se pod obaru i kri- lo rečene gospode Zrinskih, koja naša gospoda razmišljajući naše nevoljne potrebštine, milostivo dopustili su nam ovdí na imanju njih gospodstva vinodolskomu u Liču, kotara hrilinskomu, nastaniti se; za to topeta potvrđujemo našu obećanu vernost i prisegu, da hoćemo vsem verni biti i pokorno našu službu skzivati vu svakoj zapovidi naše mil. gospode i da nećemo mimo dopušćenja njih gospodstva ili njih gospodstva gubernatora nijednoga k sebi primiti ni nastaniti ni kotara deliti bez volje gospodske, ni na put i vojsku hoditi ni po suhu ni po moru prez dopušćenja i znanja milostive Gospode ili njih gospodstva kapitana, ni zatajiti dobitka turskoga, koga dobudemo i pravo našoj mil. gospodi del i dar davati, od mala i velika, i da hoćemo glave naše pogubiti na vsake obrambe njih gospodstva, kmetov vinodolskih i ostaloga svega imanja i gospodstva rečene naše milostive gospode. Tata, razbojnika i zločinca polag sebe držati ne ćemo ni zatajiti ga i ako se ki najde, da ga imamo mi sami dopeljati mil. gospodi, da im oni za kaštigu budu. I ako kada suproti toj našoj prisegi učinimo, mi se sad svikupice osuju- jemo za nepokornih i nevernih i da nam naša mil. gospoda glave sramotno posiku i vrzu na nas i na život naš i ostanaka našega i na dicu našu kaštigu onako, kako bude volja naše mil. gospode. I tako se mi stanoviti obećajemo i prisizemo održati. Tako nam Gos- podin Bog pomozi Otac, Sin i Duh Sveti jedini Bog i nerazdiljeno Trojstvo. Amen.

Lecta (pročitano)

Bendikt Tureczy, ban.

Tekst prisege sažeo je i suvremenim hrvatskim jezikom objavio Rikard Pavelić u Vjesni- ku (br. 10749) od 25. srpnja 1977. u članku: Tko su Bunjevci (Teške daće pod Zrin- skima i Frankopanima).

Sačuvane isprave dopuštaju mogućnost novih doseljenika u Lič. Mogu se rasporediti u tri skupine: Krmpoćani, Vojnići i Gvozdrenovi ljudi.⁸⁶

Krmpoćani, jamačno nazvani po mjestu Krmpote, koje „treba tražiti u Kotarima i na susjednom zemljištu”,⁸⁷ bili su najbrojniji, a prema brojnosti obitelji, odnosno pleme-

86 ONDJE, str. 17, 18. — BUDIŠEVIĆ D., *Lič*, str. 8 — usp. BUDANOVIĆ, *Spom. napis*, str. 119.

87 PAVELIĆ R., *Oslobađanje Like od Turaka*, Vjesnik, br. 10750, 26. srpnja 1977.

na su slijedeći: Balinović, Mihovilović, Šimunović, Skorupović (Tomo, Ivan, Milašin), Petrović, Marković, Mikulić, Burulović, Oporković, Butorčić, Miletić, Malovridnjak, Budiselić, Kriļjvica, Pećanić, Lersić, Dragovanić, Vukoslavić, Kovač, Hromac, Matije-
vić, Krnjac, Cvitić i Božić. Knez njihov Domijan Petrović i njegov sinovac Tadija imali su i prezime Krmpotić.⁸⁸

Vojnici su nazvani najvjerojatnije prema najčešćem, najbrojnijem prezimenu. Osim Vojnića bili su još Milinkovići, Galešići, Matijevići, Petkovići, Vojnovići, Gadelići, Pavli-
čići, Jurjevići i Stojčevići?⁸⁹

Gvozdenovi ljudi nazvani su po njihovom knezu Gvozdenu Sladojeviću.⁹⁰ Među njima su slijedeća prezimena: Sladović, Balinović, Mikulić, Karanović, Volovac, Ilinić, Lovrić, Vilenica, Brošković, Veljanić, Burolić, Mihovilović i Martinovi.⁹¹

Svi naseljenici bili su kršćani (fidei christianae confessores). Jesu li bili katolici ili pravoslavci – teško je odgovoriti, ali pismo nadvojvode iz god. 1605. veli da je Vid Kisel obratio Ličane na kršćanstvo (in die christliche Devotion gebracht) što je teško protumačiti kao obraćenje u smislu pokrštenja. Naime, u lipnju iste godine (16. VI. 1605) knez Damjan (Domijan) Petrović, Krmpočanin, polaže prisegu u crkvi a prisežući veli: „Tako nam Gospodin Bog pomози ... i nerazdiljeno Trojstvo ...” Ne radi se, dakle, o pokrštenju nego obraćenju, dovođenju u red, upućivanju na dobro, red i poštivanje gospodarara. Prisega je bila jamstvo gospodaru Zrinskom da će ga ta „rdava čeljad” slušati. Treba pripomenuti da je Andrija Rački u prikazu Liča i njegovih žitelja o tome imao svoje mišljenje.⁹²

PODANICI ZRINSKIH I FRANKOPANA

Posjedima moćnih hrvatskih velikaša Zrinskih (Grobnik, Hreljin, Bakar, Bribir, Drivenik, Grižane) pribrojeno je i naselje Lič, koje je bilo upravno podloženo oblasti u Hreljinu.⁹³

Ne treba se čuditi što su Zrinski (Nikola i Juraj) nove doseljenike željeli privesti redu i pribrojiti ih svojim kmetovima. Možda su kod takovih zamisli i želja zaboravljali da su Bunjevci (Vlasi, Morlaci) na turskom tlu bili martolozi i vojnici, te su imali odgovarajuće povlastice pa i pravo na dio plijena. I taj zaborav rodit će neugodne sporove i nezgodne, neugodne odnošaje pa će u stanovitom smislu pridonijeti potvrdi da su Ličani „rdava čeljad”. Na razdor i sukobe nije se dugo čekalo – jedva koju godinu!

88 RAČKI ANDRIJA spominje u svemu 48 prezimena (imena). – Usp. *Iz prošlih dana*, str. 17, 18.

89 OVDJE. *Isto*. – Među Vojničima spominje 15 prezimena obitelji.

90 RAČKI A., veli: „komu neki dadoše prezime Sladović” (str. 17). Nije jasno tko mu je dao to prezime.

91 RAČKI A., spominje u svemu 20 prezimena. – Treba pripomenuti da je isti pisac bilježio *osim prezimena i ime glavara* obitelji.

92 Usp. *Iz prošlih dana*, str. 18. – Možda je pisac bio pod utjecajem knjige JOVANA ERDE-
LJANOVIĆA, *O poreklu Bunjevaca*.

93 RAČKI A., *Iz prošlih dana*, str. 19. „Lič je pripadao gospoštiji hreljinskoj pa novi stanovnici polažu prisegu u hreljinskoj crkvi.”

Međutim, istina je: „Nikola Zrinski uredio je sve što je trebalo ovim Bunjevcima. On im je iskrčio šume, podigao kuće, u sredini naselja sagradio crkvu, a kraj nje i čvrst toranj za obranu od Turaka. Oko crkve dao je napraviti veliki plot kako bi bili još sigurniji u novome naselju.”⁹⁴

Istodobno je sagrađen dvorac, kaštel na brdu na sjevernoj strani polja, koji sada zovu Gradina. No, dok Rikard Pavelić piše da je spomenuti dvorac sagradio Zrinski, Andrija Rački – spominjući povelju od 15. srpnja 1605. kojom Nikola Zrinski daruje Lič vinodolskom kapetanu Juliju Čikulinu – tvrdi prema tekstu da je dvorac sagradio spomenuti kapetan. Naime, grof Zrinski ističe zasluge J. Čikulina, pa između ostalih spominje gradnju dvorca u Liču – „toti regioni adversus hostem tutissimum pro pugna-culum” (čvrsta obrana protiv neprijatelja).⁹⁵ Svakako, dvorac nije bio ukras kraja nego potreba u obrani i zaštiti Primorja, Hrvatske i Kranjske, kako to piše Juraj Zrinski iz Čakovca nadvojvodi Ferdinandu (zur Verhütung des Landes Crain, Crabot und Mehr Granizen).⁹⁶

Ličani su prisegnuli, doduše, na vjernost i pokornost te da bez dopuštenja Zrinskoga neće nikoga primiti niti razbojnika zatajiti. Ali nikako se nisu mogli složiti da budu ubrojeni u kmetove, jer su po sebi bili ratnici i vični slobodi. Osim toga, ponašali su se poput svih pograničnih žitelja: upadali su u susjedna mjesta, na druge posjede i pljačkali. Dakako, pritužbe nisu bile rijetke.

Među pritužbama je ona iz Rijeke u kojoj gradski kapetan (Paar) spominje dva pljačkaška pohoda starih Ličana (u Hreljin i Bribir). Kapetan ih zove Valachi de Lič, chiamati Crampoti. Međutim, sve pritužbe na Ličane imaju dublje korijenje. Pisci o tim danima raščlanjuju podatke u sklopu općih zbivanja kao i prilike došljaka u drugim krajevima.⁹⁷ Sukobi naseljenika sa zemaljskim gospodarima Zrinskim i Frankopanima bili su česti, a takvim okršajima pridonio je Julije Čikulin.⁹⁸ U nezavidnom položaju bio je upravitelj Vinodola kome su Vlasi bili potčinjeni. Razborit i iskusan Vid Kisel imao je razloga za nezadovoljstvo, jer su došljaci doista bili nemirni, ali znao je također da ni njihovi gospodari nisu krotki janjci. Bunjevci su se opirali željama gospodara da ih uključe u svoje kmetove te odlučno izjavljuju da su „podložni carskoj vlasti i nikome drugome, pa će se boriti na život i smrt ali će braniti svoju slobodu.”⁹⁹

94 PAVELIĆ R., *Tko su Bunjevci*. Borba za osobne slobode. Vjesnik, br. 10748, od 24. srpnja 1977.

95 RAČKI A., *Spom. djelo*, str. 19.

96 LOPAŠIĆ R., *Spomenici Krajine*, Zagreb 1884. – ISTI pisac je o prilikama pisao u knjizi *Oko Kupe i Korane – Andrija Rački se u prikazu oslanja na Lopašićeve isprave*.

97 Više puta je o tom pitanju pisao R. Lopašić, T. Smičiklas, F. Rački, F. Šišić, R. Strohal, E. Laszowski, A. Rački i dr. Najnoviji napis je R. PAVELIĆA u Vjesniku (25. srpnja 1977, str. 10), ali poglavito o Krmpočanima u Liču.

98 Početkom XVII. stoljeća u sukobima s došljacima spominje se *Nikola i Juraj Zrinski*, a ogulinski kapetan *Gašpar Frankopan* naselio je također nešto Vlaha u Mrkoplju, Jasenku, Drežnici te u okolini Ogulina. U nemirima oko Bosiljeva skoro je poginuo *Vuk Frankopan*.

99 Budući da je napis R. PAVELIĆA najsvježiji, citat je uzet iz Vjesnika br. 10749, 25. srpnja 1977, str. 10 (*Teške daće pod Zrinskim i Frankopanima*).

Kada je upravitelj vinodolskih dobara Zrinskih poduzeo oštrije mjere protiv Bunjevaca Krmpočana, prituže se Damjan Krmpotić, Ivan Konjević i Gvozden Sladović, kao starješine i predvoditelji naroda, gradačkom nadvojvodi. Pritužba je morala ići u Senj, a zapovjednik Vid Kisel za izaslanike određuje Tadiju Krmpotića i Miloša Skorupovića i upućuje ih nadvojvodi.¹⁰⁰ No kada je nadvojvoda pozvao na red Čikulina, ovaj je svu krivnju pokušao baciti na Ličane nazivajući ih lupežima i razbojnicima. Morlaci (Ličani) prisegnuli su na vjernost Zrinskome, a gospodar ih je povjerio njemu, Čikulinu, da im uredi ponašanje i zakone. No, oni su nemirni, provaljuju u Vinodol, pljačkaju i ubijaju. Ali A. Rački misli da se „nadvojvoda prikazao čovjekom pravednim i nepristranim te je pisao Zrinskome, gdje ga opominje neka s Ličanima ljudskije postupa (Wallachen unbetrübt lassen)”¹⁰¹ U nadvojvodinom pismu bilo je odlučnije od čovječnosti i pravednosti to što je „Lič vrlo važno mjesto ... kroz onaj kraj prolaze Turci prema Kranjskoj”¹⁰² pa se zato pučanstvo ne može i ne smije iseliti.

Branitelj i zagovornik Ličana bio je Vid Kisel koji priznaje da su neki Krmpočani doista počinili stanovita nedjela, ali su ti doseljenici inače marljivi, radišni i čestiti ljudi pa ih treba zaštititi.¹⁰³ Zato je V. Kisel predložio da se Ličani izuzmu ispod vlasti Zrinskih i potčine zapovjedniku Granice. Rješenja nije bilo odmah, ali sredinom 1607. godine Ličani su dobili svoga zapovjednika (kapetana) Ivana Vlatka (ihren Knesen).¹⁰⁴

Izlaz iz neprikladnih odnosa našao se opet u selidbi: rastanak s tlom i gospodarima bio je lijek mnogim nesporazumima i ranama. Slijedila je seoba na Gušičevo polje kod Brloga (1609). Vlasnik spomenutog polja je bio Sigmund Gušić, koji se sporazumio s glavarom Ivanom Vlatkovićem, te je primio skupinu Ličana. Odlazak te skupine Ličana može se protumačiti razlogom koji je spomenuo njihov glavar Ivan Vlatković, govoreći Gušiću da je lički kraj pust i neplodan te ih nije u mogućnosti prehraniti.¹⁰⁵ Naseljenici na Gušićevom polju obećali su novome gospodaru da će braniti i obnavljati utvrdu, a „od kršćanstva ne će otpasti. Ako im se ne vjeruje, oni će dati za taoce svoju djecu i žene... Njihova je čvrsta volja da oni i njihovi potomci za kršćanstvo žive i

100 U pritužbi su Ličani istakli, da ih ima 500, a od ovih je 200 hrabrih ratnika, koji vole svoju domovinu i voljni su za nju dati živote. (Usp. A. RAČKI, *Spom. djelo*, str. 21. — R. PAVELIĆ, *Teške dače* (...), Vjesnik, 25. srpnja 1977., str. 10).

101 RAČKI A., *Iz prošlih dana*, str. 21.

102 OVDJE.

103 Zanimljiva je bilješka L. BUDANOVIĆA o *Krmpočanima* (i *Krivopučanima*) u njegovom već spomenutom napisu: „... vrlo su bistri ljudi, muškarci visoki, crnomanjasti i koštati, uopće lijepa rasta; vrlo su radeni i pošteni, među njima ima najmanje kriminala, ponosni su, ne znaju za laž, i pred sudom će priznati svoj dug ili svoje djelo.” (SUBOTIČKA DANICA 1937, str. 119).

104 R. PAVELIĆ: „... bijaše postavljen Ivan Novaković, koga su zvali i Ivan Vlatković, poznat među Senjanima kao priznati i uvaženi radnik.” (Vjesnik, 25. srpnja 1977., str. 10).

105 V. KLARIĆ: „... prvi naseljenici živjeli (su) mukotrpnim životom na neplodnom tlu, koje ih nije moglo prehranjivati, te su ih njihovi tadanji gospodari morali hraniti i uzdržavati.” (*Podaci*, rukopis, str. 5). — Usp. A. RAČKI, *Iz prošlih dana*, str. 22.

umru.¹⁰⁶ Treba pripomenuti da je dio Ličana god. 1613/14 odselio u Istru. U napisu R. Pavelića: Seobe u Istru i Žumberak¹⁰² nema ništa pouzdano o toj seobi, a A. Rački pozivajući se na izvješće riječkog kapetana Stjepana Roveri papinskom nunciju u Grazu Erazmu Paraviciniju, govori o seobi Ličana (oko 200 osoba) koji bježe i odlaze na tlo mletačke republike, jamačno u Istru.¹⁰⁸

Iseljavanje je opustjelo Lič pa je trebalo tražiti nove naseljenike. Turci su bili moćni i još uvijek u prodoru, pa su vojna zapovjedništva jamačno tražila i dovodila nove naseljenike. I dok se A. Rački i V. Klarić oslanjaju na predaju o toj seobi, R. Pavelić piše: „Iz dokumenata toga vremena saznajemo da je potkraj siječnja 1627. godine počela nova seoba Bunjevaca u Lič kraj Fužina u Gorskom kotaru. Tom prigodom doselile su se obitelji Blaževića, Deronja, Filipovića, Jovanovića, Krpana, Marasa, Pavelića, Pavličevića, Peričića, Pripića, Radoševića, Starčevića, Šojata, Tomića, Tomilića, Tomljenovića odnosno Tomljanovića i Vukelića.”¹⁰⁹ Iako pisac više želi objasniti povijest Krmpota, u napisu ima potvrda za podatke koje je prije tridesetak godina objavio Andrija Rački u knjizi često spominjanoj u ovom radu.

Za netom spomenute seobe došljaci su se naselili u području današnjeg Liča. Razlog je bio razborit: staro naselje bilo je odviše izloženo vremenskim nepogodama, poglavito jakoj buri.

Može se postaviti pitanje: „Odakle potječu tako snažna i brojna bunjevačka plemena i rodovi koji naseliše Lič kraj Fužine, novljansko i senjsko zaleđe?”¹¹⁰ Pitanje, koje opet treba postaviti kao što je bilo učinjeno i za prijašnje seobe. Naime, novi naseljenici su Bunjevci o čijem je podrijetlu već bilo govora. Rasprava bi bila suvišna,¹¹¹ ali je uputno pripomenuti da su mještani sačuvali predaju o dolasku Turaka u prvoj polovici XVII. stoljeća i o otmici neke katoličke djevojke koju su prodali u harem.¹¹²

Novi bunjevački doseljenici nisu bili „rđava čeljad” kako je to rečeno za njihove predšasnike. Protiv njih nema pritužbi, ali izvori i pisci bilježe spor između Ličana i Bribiraca poradi Maševa ispod brijega Viševice. Bilo je to u drugoj polovici XVII. stoljeća. Budući da Bribirci nisu bili zadovoljni pravorijekom (u korist Ličana), izbije nemir pa je vojna uprava morala umiriti nezadovoljnike.¹¹³ Oko Maševa je još jednom izbio spor

106 RAČKI ANDRIJA, *Spom. djelo*, str. 22. Pisac u izvornom njemačkom navodi posljednju rečenicu: „dass sie und ihre Nachkommen für Christenheit leben und sterben.”

107 VJESNIK, god. XXXVIII, br. 10746, petak, 22. srpnja 1977.

108 RAČKI, *Spom. djelo*, str. 22, 23.

109 NOVE SEOBE U LIČ. *Vjesnik*, XXXVIII, br. 10750, utorak, 26. srpnja 1977.

110 OSLOBAĐANJE LIKE OD TURAKA, *Vjesnik*, XXXVIII, br. 10751, srijeda, 27. srpnja 1977.

111 A. RAČKI: „Prema predaji, koja i danas u mjestu živi, dođoše nam iz Pazarišta.” (*Spom. djelo*, str. 24).

112 „Ta lička robinja rodila dva sina pa kasnije s njima sretno utekla i vratila se u naše strane. Od dva sina jedan se nastanio u Fužini, drugi u Liču. Nosili su oni prezimena Kovačević. Fužinski Kovačević stanovao je u kraju, što ga sada zovu „Barske” pa od njega potječe obitelj, što i sada tamo stanuje a nosi nadimak „Turčini.” (RAČKI A., *Iz prošlih dana*, str. 24).

113 Usp. E. LASZOWSKI, *Gorski kotar i Primorje*, Zagreb, 1929. — A. RAČKI, *Iz prošlih dana*, Rijeka, (1949).

u koji je bila umiješana Katarina Zrinska, god. 1667.¹¹⁴ Razlog spora oko Maševa bile su lijepe sjenokoše koje su za sebe htjeli i Ličani i Bribirci. Ličani su se sporili oko sjenokoša i s Grižancima. Tada su Petar i Nikola Zrinski poslali onamo povjerenstvo koje je postavilo međaše, a kad su braća uglavila kojemu pripada koji posjed, tada je Lič sa Grižanima, Drivenikom, Bribirom i Hreljinom pripao Petru.¹¹⁵

POGIBELJNA ZBIVANJA I POSLJEDICE

Pod naslovom Propast zrinsko-frankopanskog roda povjesničar Ferdo Šišić je u svojoj knjizi Pregled povijesti hrvatskoga naroda¹¹⁶ zabilježio događaje poslije mira u Vasváru (10. kolovoza 1664). U tom mjestu je austrijsko ratno vijeće sklopilo mir s Turcima na dvadeset godina, a car Leopold I. obvezao se plaćati 200.000 talira ratne odštete.¹¹⁷ To je bio neposredan povod za uznemirenost hrvatskih i ugarskih velikaša. No, postojali su brojni razlozi koji su Hrvatima i Ugrima već prije smetali (primjerice: težnja bečkog dvora da Hrvatsku i Ugarsku učini austrijskim pokrajinama; uvredljivo namještanje njemačkih posada i časnika u Krajini i po ugarskim tvrđavama). — Na čelu nezadovoljnika bio je Nikola Zrinski, a uz njega su bili Franjo Vesselényi, ugarski palatin, zatim Đuro Lippay, ostrogonski nadbiskup te Franjo Nádasdy, državni sudac (iudex curiae). Od hrvatskih velikaša su uz Nikolu Zrinskog bila još dvojica: Petar, brat Nikolin, oženjen Katarinom Frankopanskom, te Fran Krsto Frankopan, brat spomenute Katarine. Slijed zbivanja — od Katarinina puta u Veneciju, odlaska Franje Bukovačkog u Carigrad, pregovora s francuskim kraljem Ljudevitom XIV, boravka Petrova šurjaka Frana Krste Frankopana u Beču, ženidbe potonjeg s Julijom de Naro, zaokreta prema savezu s Turskom pa do pogubljenja u Bečkom Novom Mjestu (Wiener Neustadt) 30. travnja 1671. — zabilježili su povjesničari F. Šišić, O. Knežović, L. Katić, T. Macan i dr. Kako je Lič bio u vlasništvu Petra Zrinskog (prema sporazumu i dogovoru između Nikole i njega), mora se promotriti koliko i kako se urota i pogibija gospodara odrazila na život ličkih podanika.

Nakon što je Franjo Bukovački, poklisar bana Petra Zrinskog, pogrešno izvijestio svoga gospodara da mu je povjerena zadaća uspjela (da je s Turcima uglavio što su urotnici željeli i bez čega bi bili osamljeni i osuđeni na nemilost cara Leopolda), ban Petar objavi kmetovima u Primorju i Gorskom kotaru da će ih osloboditi dignu li se na oružje.¹¹⁸ Petar Zrinski je vojne poslove povjerio Orfeju Frankopanu i grobnič-

114 E. LASZOWSKI, A. RAČKI, *Spom. djelo*.

115 O *Nikoli i Petru*, sinovima *Jurja Zrinskog* postoji mnoštvo rasprava i knjiga. U *Pregledu povijesti hrvatskog naroda*, koju je napisao FERDO ŠIŠIĆ (Zagreb, 1920) u novom izdanju (Zagreb, 1962) navedena je literatura na str. 263–267. O *uroti* u toj knjizi na str. 297–307.

116 Knjiga je objavljena u Zagrebu, 1920. Međutim, *Matica Hrvatska* je istu knjigu s predgovorom JAROSLAVA ŠIDAKA objavila kao izvanredno izdanje god. 1962.

117 ŠIŠIĆ F., *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, str. 299.

118 Usp. u ŠIŠIĆEVOJ knjizi: „... da će ih osloboditi” (str. 305) — U knjizi A. RAČKI: „... da će onaj koji se primi oružja, biti proglašen slobodnjakom, tj. da će biti oprošten od dažbina i rabota.” (str. 25) — Međutim, JAROSLAV ŠIDAK u raspravi *Prilog pitanju o odnosu Petra Zrinskoga prema kmetovima u doba urote 1670.* objavljenoj u *Arhivskom vjesniku III.*, 1960. zaključuje prema sačuvanoj izvornoj građi da se nije radilo o mogućnosti nekog općenitog oslobođenja kmetova na posjedima Zrinskoga nego o obećanju veće ili manje slobode svakom koji se pridruži uroti.

kom kapetanu Franu Frankolinu; glavnim zapovjednikom ban je imenovao Barbi-
glia.¹¹⁹

Kralj Leopold I. je također svim narodima objavio proglas. U proglasu koji je hrvat-
skim jezikom upućen hrvatskom narodu stoji:

„Grof Petar Zrinski nevernik (je) postal naše korune, proti njoj puntarskim zakonom
podignul se, pod svoju oblast kraljevstva naša hrvatsko i slavensko i dalmatinsko i
bližnje naše orsage podegnati kanil, verne naše pod svoje čalarne i neverne ruke ober-
nuti skušal.” Zato kralj odlučuje skinuti ga s banske časti i „njegovu personu bati-
samo i proskribujemo dajući oblast vsem i slenjim na nju tak, da ga slobodno umori
ali uhititi, da još k tomu vsemu obećajemo onomu cesarski-kraljevski dar koteri njega
ili živoga ili mrtvoga nam dā vu ruke.”¹²⁰

No banov povjerenik F. Frankulin („budući da me je gospodin grof Petar Zrinski po-
stavil za kapitana nad svimi primorskim podložnicima”) uputio je okružno pismo gos-
poštijama „počevši od Grobnika do Bribira, Liča, Broda, Delnic, Moravic i Gerova...”
U njemu traži da ljude drže na okupu, neka budu obučeni, jer će biti pozvani na
vježbu, „na muštru, svaki u svoj grad pod svojom zastavom”.¹²¹ Svi obveznici, popi-
sani ljudi trebali su se skupiti na Driveničkom polju, 30. ožujka 1670. Pripomenuti
treba da je glavaru u Liču iznimno upućeno pismo. („Kneže vlaški Ivane Starčeviću!
Imate se gotovi držati s vitezu...”) Međutim, slijed događaja nije bio dobar za hrvat-
ske velikaše niti njihove pristaše: Turci su prevarili urotnike.¹²² Carska vojska pod
zapovjedništvom generala Spanka provali u Međimurje (travnja 1670), a karlovač-
kom generalu Ivanu Herbersteinu je naloženo da uguši urotu. Potonji je krenuo uz
Kupu mimo Brezovice prema Zagrebu i ondje raspršio ustaničku vojsku. Na putu u
Primorje general je imao manji okršaj kod Broda, a već 12. travnja bio je u Bakru.
Sve je bilo skršeno pa je general mogao javiti caru u Beč da su svi, poglavito vojnici
položili juramentum fidelitatis – prisegu vjernosti.¹²³ Treba imati na umu da je kar-
lovački general Ivan Herberstein istodobno dok je Hrvatski sabor molio Leopolda
neka Nikolu Erdödyja imenuje banom, nagovarao hrvatsko plemstvo „da se otcijepi
od Ugarske i zatraže sjedinjenje s austrijskim zemljama, ali većina ga odbije.”¹²⁴

119 U napisima R. PAVELIČA nema spomena o banovu proglasu kmetovima u Gorskom kotaru
i Primorju. Usp. *Teške daće pod Zrinskim i Frankopanima*. Vjesnik, XXXVIII, br. 10749,
ponedjeljak, 25. srpnja 1977., str. 10.

120 RAČKI FRANJO, *Izprave o uroti bana Petra Zrinskoga i kneza Frana Frankopana*. Objavila
JAZU, Zagreb 1873., str. 118–119. – RAČKI ANDRIJA, *Iz prošlih dana*, str. 25. – BOGI-
ŠIĆ V., *Acta conjurationem Petri a Zrino et Francisci de Frankopan illustrantis*. Objavila
JAZU, Zagreb, 1888. – Usp. ŠIŠIĆ, *Spom. djelo*, str. 307.

121 U radu A. RAČKOGA ispisani su dani slijeda i puta pisma. U Lič je otpremljeno 23. ožujka
u dva sata poslije ponoći, slijedećega dana (24. ožujka) stiglo je u mjesto u 13 sati (*Spom.*
djelo, str. 26) Teklići su imali posta.

122 „... još prije Zrinskoga saznao je bečki dvor za sve što se dogodilo s Bukovačkim u Turskoj,
preko svoga rezidenta kod Porte Ivana Casanove...” (ŠIŠIĆ, *Pregled povijesti*, str. 305).

123 A. RAČKI u svojoj knjizi, u *bilj. 1* na str. 26. pripominje da se Ivan Herberstein isticao u tome
da „pravoslavce koji su se nahodili u Hrvatskoj silom privede na katolicizam”.

124 ŠIŠIĆ F., *Pregled povijesti*, str. 307.

No, urotnička vojska u goranskim i primorskim stranama nije pokazala dosljednu vjernost svome banu, pa su doista mnogi požurili s izjavama odanosti i vjernosti. U tome su se istakli žitelji Bakra: predavši ključeve grada Ivanu Herbersteinu, neljudski su se ponijeli prema Ličanima i Grobničanima (s njima su bili kapetan F. Frankulin, sudac Škergatić, satnik Linić, porkulab Kukuljević i župnik Crnić). Ubijene su tako 34 osobe, ali nije poznato koliko je tom zgodom poginulo Ličana.¹²⁵

Nakon što je posebno sudište iudicium delegatum izreklo hrvatskom banu Petru Zrinskom i velmoži Franu Krstu Frankopanu smrtnu presudu, sav imetak obiju obitelji bio je zaplijenjen i razgrabljen. Dvije drevne i moćne hrvatske obitelji su zatrte, a njemačka prevlast dosegla je vrhunac. Prema podložnicima naših velmoža postupalo se nemilosrdno. Povjerenstvo je zaplijenilo imanja; pljačkalo se sve što se našlo. Stiglo je također i u Lič (sudac Znike, Petar Prašinski i Fran Špoljarić). U bilješkama o pljenidbi – prema Andriji Račkome – spominje se kuća u kojoj gospodar (grof) odsjeda te više pilana iz kojih su vojnici odnijeli željezariju. Njemački vojnici su srušili pilane, ali je kod jedne nađeno 470 trupaca, kod druge 200, a kod treće 500 trupaca i 20 dasaka. Postojala je kurija (drvena kuća) sa dvije sobe, staja, kovačnica i kovačeva kuća. Na Ličanki je bila pilana a uz nju skladišta. Postojao je mlin te dva mosta preko potoka. Gospoštiji Lič – prema ubilježbi – pripadaju Vlasi, katoličke su vjere i služe gospoštiji oružjem i konjima. Ličani plaćaju 613 libri na račun dažbina, a čitavo imanje je procijenjeno na 4.216 do 6.716 forinti. Glavni dohodak su mlinovi koji skupa s desetinom te godine (1670) donose 42 libra.¹²⁶

Konačno, primorska imanja Zrinskih i Frankopana pripala su nakon njihove pogibije Carskoj komori odnosno komorskoj gospoštiji; naime, nakon zapljene preuzela ih je Ugarska komora no kasnije ih je prekulpa austrijska. Tako se i Lič uz ostala mjesta (Vinodol, Bakar, Hreljin, Fužina, Grobnik, Krmpote i Ledenice) našao pod upraviteljstvom Austrijske komore.

PODACI ZA SPOMEN

Još neke podatke treba sačuvati za spomen.

Lič je za uprave Zrinskih pripadao kotaru Hreljin („hrilinskome“). Tako je bilo i poslije sve do prve polovice XVIII. stoljeća kada je formiran fužinski kaštelanat a Lič mu je priključen. Poslije je uključen općini Fužini. No god. 1882. formirana je u Liču samostalna općina a za općinskog glavaru izabran je Mijo Milošević.

Budući da je u povodu zapljene imanja Zrinskih ubilježena jedna talionica u Liču, spominje se i „Fužina kod Liča“, što upućuje da je Lič bio važno središte, svakako značajnije od Fužina. No, treba upozoriti da se za Zrinskih u Liču kopala rudača za grofovske talionice u Čabru. Kako je poznato, čabarske talionice su sagrađene god. 1641. Ali iste godine braća Petar i Nikola Zrinski dogovore se da će im rudokopi i rude biti zajedničke. Kopanje rudače dali su u zakup, ali se ruda nije smjela

125 O tome predaja – više. Nešto je zabilježio A. RAČKI (str. 27).

126 *Iz prošlih dana*, str. 27.

izvoziti dok nije odvagnuta u Liču ili Bakru, „Nešto kasnije bi i u Liču sagrađena taliona... U pismu ličkih Vlaha spominje se u Liču taliona srebra i željeza.”¹²⁷

Zaključujući razdoblje koje svršava propašću Zrinskih mora se utvrditi da je skupa sa svojim gospodarima propadao i Lič. Nekoć najznačajnije drveno-prerađivačko središte Gorskog kotara (pilane) Lič je postao selo bez značajnije privrede osim poljodjelstva, a kada je izgrađena karolinška cesta ovo simpatično mjesto palo je u sjenu Fužine.¹²⁸

Neke godine značajni su nadnevcu iz novijeg, poslijezrinskog razdoblja:

- 1807. utemeljena župa. O crkvi će biti riječ u II. dijelu ovog rada;
- 1884. lički župnik Mate Brušija otvara školu u svojem domu za djecu iz Liča;
- 1863. sagrađena je nova škola u kojoj je Mate Brušija bio učitelj;
- 1863. imenovan je Savin Božić prvim službenim učiteljem u Liču;
- 1873. je završena željeznička pruga Zagreb-Rijeka, a Lič je nešto kasnije dobio svoju postaju i tako stekao mogućnost općenja sa svijetom i prometom sa drugim mjestima i krajevima.¹²⁹

I konačno još jedan podatak (nov i svjež) o najnovijoj seobi:

„Valja još i posebno istaći da, iako je naš kraj siromašan i pasivan, poslije oslobođenja 1945. godine na područje mjesta Fužine i Lič, doseljeno je i nastanilo se iz Bosne 5 obitelji i 18 samaca, iz Dalmacije 9 obitelji i 24 samca, iz Like 7 obitelji i 14 samaca, iz Međimurja 11 obitelji i 37 samaca, iz Slavonije 5 obitelji i 22 samca, iz ostalih naših krajeva 17 obitelji i 31 samac”.¹³⁰

O žiteljstvu treba dodati još jedan svježi podatak:

„U Liču (Banovina, Lič, Pirovište, Potkobiljak) ima 336 domaćinstava, koja se mogu poistovjetiti s porodicama” (D. Budiselić), a prema podacima iz 1961. bilo je 87 prezimena. No, svega 19 prezimena imaju 3 i više obitelji. Pače, 271 obitelj (85,2%) ima jedno od spomenutih 19 prezimena. „Najbrojnija su domaćinstva s prezimenom Starčević, kojih je 1961. god. bilo čak 81, zatim Radošević 44, Milošević 25, Budiselić 18, Vlahović 16, Maras 15, Matković i Tomić po 11, Tomljanović 7, Gašparović i Golac sa po 6, Delak, Kovačević i Šojat sa po 5, Vičić 4, te Vicić, Lončarić, Pavlić i Vardijan sa po 3. Zanimljivo je da su se od doseljenika iz 1605. god. sačuvali jedino potomci Budiselića... danas se zovu Budiselići. Prema prezimenima većine obitelji može se zaključiti da stanovništvo Liča danas uglavnom čine potomci doseljenika iz 1627. godine.”¹³¹

127 OVDJE, str. 28. – „I danas pokazuju na Ličkom polju mjesto što se zvalo Nakovalo te drugo što se zove Razlive, spomen na staro doba kad se tamo kopala i topila rudača.” – Usp. KLARIĆ V., *Podaci*, str. 6.

128 BUDISELIĆ D., *Lič, rukopis*, str. 11.

129 OVDJE.

130 KLARIĆ V., *Podaci*, str. 5. Zemljopisna imena potertao pisac ove knjige.

131 BUDISELIĆ D., *Lič*, str. 12.

Neispitan je govor žitelja iz Liča, ali ga treba promatrati u sklopu proučavanja govora u Lici. Dobro je rekao pisac: „Jezik sa kojim se i danas govori u mjestu Lič, svjedoči o kraju odakle su došli.”¹³²

U pregledu povijesti Liča možda je uputno ponoviti riječi pisca:

„To sam, eto, htio reći. Istina, to je skromni prilog, taj napis, te riječi. Ali, pisao sam ih sa željom da – za sve nas – predstavljaju ne samo pokajnički trenutak savjesti već da nas potaknu na istinski napor za iskupljenje zavičajnog i ljudskog duga prema kraju koji je naš, bez obzira gdje traje životni put svakoga od nas. Svakog Goranina.”¹³³

A treba još puno reći o zbivanjima, gradnjama, o duhu i životu Ličana, jer u ovom radu skupljeni su samo podaci iz *knjiga i rasprava* o naselju i župi Lič. Međutim, za potpunu monografiju potrebno je proučiti izvornike, isprave i povelje u Državnom arhivu u Zagrebu, zatim arhivsku građu u Beču, spise magistrata u Karlovcu kao i šematizme senjsko-modruške biskupije. Budući da je naselje Lič zanimljivo po svom zemljopisnom položaju, bogatoj povijesti, poglavito u doba hrvatskih (bunjevačkih) seoba, zaslužuje opsežniju monografiju. Taj posao oko obradbe povijesno-društvenoga i gospodarsko-kulturnog života Liča tijekom stoljeća traži trajan i postojan rad.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Beilagen zur Geschichte der Siedlung und Pfarrei Lič

Lič ist eine Siedlung in Kroatien, in Gebiet Gorski kotar. Die Siedlung hat eine lange Geschichte die wahrscheinlich mit der türkische Durchdringung beginnt. Nach der geographische und wirtschaftliche Darstellung verhandelt es in dieser Abhandlung über die Migration der kroatische Gruppe, die bekannt ist unter dem Namen Bunjevci. Nämlich, die Bevölkerung in Lič sind Bunjevci. Die Geschichte der Siedlung Lič ist ebenso mit der Geschichte Zrinski und Frankopanen verbunden. Zur Zeit der genannten Magnaten erwähnt ist der religiöse Leben der Bevölkerung. Endlich, die Abhandlung ist als ein Grundriss ausführliche Darstellung der Geschichte und Pfarrei Ličs gedenkt.

132 KLARIĆ V., *Podaci*, str. 7. – Usp. RAČKI A., *Iz prošlih dana*.

133 JURKOVIĆ VIKTOR, *Povezanost sa zavičajem*, Dometi, 8–9, 1969, str. 44.